

Épizódok Brassai életéből.

1. Egyenesen vissza kell menni Toroczkóra. Igaz, hogy hősünk létezéséről 1799 végén, még csak édes anyja tudott, de annál inkább sietett a másik Toroczkóra, Szentgyörgyre, hol az esperesné édes anyja várta és meg is jött az esztendő derekán, perzselő kánikula kezdetén a kis Brassai. Még meg sem keresztelték, vagy ha igen, a sok pör között eltűnt a kis ember neve. Magyarázatul azt mondják: a nagyapa Koncz esperes megkeresztelte, de mint-hogy az apa még Toroczkóhoz tartozott, ott kellett anyakönyvelni. Ez lett volna helyes, de a toroczkói pap, kinek fő része volt a tanító lemondásában, bosszúból vagy örömeben, nem írta be az újszülöttet az anyakönyvbe. Ebből azután sok baj lett, mert barátai gúnyolták. Különösen, jó barátja Gyergyai Firi, a szenátor és képviselő szeretett évődni Brassával, amiből a lett, mintha a két jó barát egy napon született volna. Csak azt nem tudták eldönteni, az ó esztendő utolsó éjszakáján-e vagy az új-esztendő reggelén-e. A historikus tudja, hogy egyik sem talált, mert Gyergyai 13 nap, Brassai öt és fél hónap múlva született. (1800).

2. Az *iskolából* a nagyfokú éhínség (1815—16) Brassait haza űzte, mert az iskolát bezárták. Nemcsak az éhség, hanem a tífusz-járvány is megtizedelte a tanulókat. Kolozsvárt dr. Barra híres orvos esténként Lőrinczné vendéglőjében elmondotta az eseteket. Az ifjú Brassai annyira belemerült a szörnyű betegség félelmébe, hogy megkapta ő is, de szerencsés volt az orvossal, mert az csahamar magához térítette.

Az iskola-szünet két esztendeig tartott. Egyelőre hazament a szülői házhoz. A fiú szeretett volna munkához látni. Atyja Ugron főispánt megkérte, hogy helyezze el. Miután az útcsinálást a tordai dobogónál eltanulta, a főispán megbízta a toroczkószentgyörgyi útmunkában a segédkezéssel és első pénzét kapta érte. A szünet ideje alatt beiratkozott Enyeden a gymnasiumba. Nem sokáig élvezte, mert az igazgató a kapuban rajtakapta, hogy dohányzik.

A dorgatorium annyira hatott Brassaira, hogy eltűnt Enyedről. A Makkai háznál privátitanítást vállalt, de rövidesen abbahagyta, mert összelűzött a család urával.

3. *Csodák* történtek hajdan, midőn az embervilág még a sötétséget kereste, a világosságtól félt. Jézus a világosság messzefénylő fáklyája volt. Szokatlan, de mégis merem mondani, hogy Brassai Sámuel az új ébredés idejében Kolozsvárt úgy tűnt föl, mint világító fénysugár. Tündökölt és nem figyelt arra, hogy a napfény megvakít.

Az ifjúság szeme megtalálta, amit keresett. Szembeszállt a régi módi emberekkel és fáklyás énekkel tisztelte meg az új csillagot, a tanárrá választott Brassait. A szónok így festi meg a helyzetet az ifjúság nevében :

„Széíűzve van tehát a balítéletek fellege, az akadályok tergerén partra értünk, partra : hogy a tudományok szent szövétnekétől átlángolt férfiút körünkbe üdvözöljük. A gyávák fürgetegétől viharzott pártos közvélemény, megrészegevedve végre a rény fiához esküdött és hosszú éjj után várt napot hozott oskolánk egére. s mi sugarait elfogult örömmel üdvözlelendők a status szebb fényinek hű gyermekéhez sóhajtunk, tudományos szomjunk enyhülttéért.“

Először szerették volna látni, de az ének elhangzott, az ifjú szónok stentori hangját élesen verte vissza a nagy református templom szürke fala. Az éljen hangzik, ismétlődik s midőn már a reménység szálai szakadozni kezdenek, megjelenik a kétfelé metszett szakál és az ünnepi fehér nadrág és Brassai szól : *jól éljenek*. Ezzel vége a nagy ünnepnek az utcán.

4. *Baj van a kollégiumban*. Ezek a felforgató diákok, más szint is adtak az ünnepi örömnnek : mécsessel telerakták az Intézet három sor ablakát és gondoskodtak, hogy háromszínű legyen. De ez már szörnyű, szól az igazgató és a mécseseket felforgatja, ki is oltogatja. De ott van ám a diáksereg, és olyan zajt, lármát, fenyegetést rendez, hogyha az igazgatóság ellenőre (exactor) köpenyeg alatt el nem sikkasztotta volna igazgatóját az iskolából, egyéb is történhetett volna.

Történt is. Egy jó barát Kelemen Benő örömében egy hordó sört küldött az ifjaknak. A rendezők a hordót elzárták. Másnap reggel felizentek az igazgatónak, hogy jőne az áldomásra. Tek. igazgató úr, a te ifjaid tudnak örvendezni, de a korcsmát meg-

vetik. Azt akartuk lássad, hogy az ünneplő diáksereg kiönti az ajándékitalt.

5. *Lendvayné aranygyűrűje*: A művészet sok örömet és bajt is szerzett Brassainak. 1839-ben igazgató volt a kollégiumban. A diáksereg szerette és becsülte, mert tudta, hogy minden jót elnyerhet tőle. Az ifjúság között forradalom tört ki, a Lendvayné föllépése alkalmával. Az igazgatóban bíztak, hogy majd elengedi a színházba. Nagy lelkesedések hevében verset nyomtattak s szétszórták a nézőtéren. Majd bucsúzóul aranygyűrűt metszeltek és azt nagy szónoklat és nagy tapsvihar közben átnyújtották a művésznőnek. Olyan nagy volt a diákok sikere, hogy híre eljutott a vidékre, Daniel Elek főgondnok fülébe. Most azután kövekezett az igazgató, mert a diákért ő felel. A főgondnok a kérdések özönét zudítja az igazgató fejére: kik voltak? Hol, hányszor gyűltek össze? Név szerint kik adták a gyűrűt? Az ő engedelmével mentek és hányszor színházba? Záros határidőre vár feleletet. A vége intés: tartson jó rendet, mert csak így felel meg a benne vetett bízalomnak.

6. *Székely Miklós* püspök vizsgálatra ment a gyülekezetekhez. Magával vitte Lőfi Elek tógás diákot. Mikor a diák hazatért, Brassai igazgató a diákot feladta az esküdtszékre, mivel híre nélkül ment el. Az esküdtszék a togátus mentségét nem fogadta el és elmarasztalta 115 éji kimaradásért 350 frt., reggeli könyörgés mulasztásért 7 pf. 30 kr., 18 oratioért 1 frt 12 kr., 1 Concio 1 frt 8 kr. büntetéssel. Ez a büntetés visszhangja volt a főgondnok intésének.

7. Ma *mesének* tetszik, pedig való igaz, hogy a theológiát mindennap télen 6 órakor, nyáron 5 órakor tanították. Brassai görög nyelvet hetenkint kétszer.

8. Gyergyay szenátor nővére Lőrinczyné híres volt nagy tudásáról, de főképpen jó konyhájáról. Ott étkeztek az unitáriusok, ha városra jöttek és a nőtelenek, maga Brassai is. Egyszer az asszony vette át a szót és kérdezte Brassait, jól mondja e, Vörösmarty: bort megissza magyar ember jól teszi. Brassai az asszonynak igazat adott s maga megírta Vörösmartynak, hogy nem úgy mondják magyarul.

9. *Brassait* Kolozsvárt nagyon rossz szemmel nézte Szilágyi Ferenc, a Klió zsebkönyv írója, mert Brassai a könyvet kegyetlenül le bírálta. Az író mindig kereste az alkalmat, hogy elégtételt szerezzen magának. Egyszer írásban szidni, szapulni kezdette Bras-

sait és kinevezte Prikulics-nak. Ez idegen szó kihozta sodrából Brassait és keményen megleckéztette, mert csak kevésbé művelt keleti népeknél szerepel, mint az ördögnek bizonyos rút fajtája, mellyel az ellenségen bosszút álltak. Brassai, mint botanikus, a a kolozsmegyei tavakban botanizálva, a műveletlen paraszt népet megijesztette, mire reátámadtak. Hogy nagyobb baja nem lett, a jószágigazgatónak köszönte. Akkor az erdélyi uraságok rendesen unitáriust fogadtak jószágukhoz gazdatisztnak, felügyelőnek vagy kormányzónak. Ilyen volt Berde Mózsá.

10. Brassai nemcsak nagy tudós, de nagy *hazafi* is volt. Életrajzírója mondja: a hazafi Brassai mellett eltörpült sőt eltűnt a tanár. De egy erénye mindig megmaradt: jó magyar volt. Méltatta sőt dicsőítette a nagy zeneszerzőket, de a magyar Székely Imre mellett kardot rántott, mert művészetét a faj hibáival keverték össze.

11. Brassai, mint zenekritikus, az összes művészeket, kik Pesten 9 év alatt felléptek, végighallgatta és alaposan megbírálta. Kritikái tanulságosak és élvezetesek. Egyes cikkében hullámszik a zeneművészet tenger-világa.

12. *Brassai vándor módjára* járta és bejárta a világot. Mindig botanizált, de ha zeneművész hírére hallotta, azonnal útnak eredt, és meg sem állt, míg helyét el nem foglalta a koncerten. Mert megtörtént, hogy éppen az előadás kezdetére érkezett Budepestre és külön álló székébe utcai ruhában telepedett le. A közönség nagy része felismerte és szívesen látta a híres embert.

Brassai egyszer muzsikális kirándulásáról Bécsből gyalog indult útnak hazafelé. Cipője szolgált Pestig, de itt már nemcsak poros, hanem rongyos is volt.

Minthogy akkor még nem járt a gőzös, gyorskocsira nem jutott pénz, biztonság okáért gomblyukába varrta az aranyait. Megjárta a vendéglőben, mert olyan rongyos, koldusnak festett, hogy a szolgák a cselédlépcsőre tessékelték. Meglepte vendéglátóit, hogy arannyal fizetett.

Útját tovább is gyalogszerrel folytatta, de Kolozsvárt már elfújhatta: „Az én csizmám karmazsin, ha tekintem talpa sincs”. A csizmának talpa nem volt, de annál több talpán a folt, telve érzékeny kelevénnyel.

Dr. Boros György,

(Folytatjuk.)

Gálfalvi Samu. (1878—1940.)

A székelykeresztúri unitárius főgimnáziumnak, melynek már annyi gyásza és temetése volt, újra nagy halottja van. Hosszú éveken át tartó, gyötrő szenvedés után elhunyt Gálfalvi Samu, féltett intézetünk egykori kiváló igazgatója.

Papok sarjadéka s a családi örökség: szép testben, szép lélek. Kolozsvári főgimnáziumunkban tett érettségi vizsgálatot, majd látóköret Németországban szélesítette európaivá. Piros arcán s a villogó fényes, kerek szemein sohasem látszott a betegségnek nyoma, pedig ő magát betegnek mondotta, s amint nyilvános titok, ezért nem nősült meg, hanem mint a családi élettől elsodródott ember egész munkás életét szeretett gimnáziumának szentelte.

A román imperium súlyos idején, nehéz körülmények között volt felelősségteljes állásban, de finom érzéke és tapintatossága mindenfelé megtalálta a szükséges formát. Símulékony, diplomáciai érzékével, ha magyar társaságban volt, magyarosan beszélt, ha románokkal találkozott, őket románul üdvözölte. Kevés igazgatója volt az unitárius egyháznak, kiben olyan összhangos lett volna az intelligencia. Nem vágyott az igazgatóságra, csak barátainak unszolására fogadta azt el s innen magyarázható, hogy nem is volt soha féltékeny sem igazgatói tekintélyére, sem hivatali állására. Sohasem hallotta senki a szájából, hogy: „*megrendeltem tanárainnak*“, hanem csak ezt: „*megkértem a kollégákat*“. A gyűlölet, a hajsza, a ferdítés és a rágalom fegyvereit sohasem használta tanártársaival szemben, azokat nem kisebbitte az amúgy is hibákat sóvárgó román iskolalátogatók előtt, hanem mindig megvédte őket magyar becsülettel. Nem volt féltékeny a mások munkásságára, hanem az arravalókat jóakarattal buzdította és segített nekik szövögetni dicsőségük aranyszálait. Ezzel vívta ki összes tanártársainak vonzódo, ragaszkodó, meleg szeretetét s mivel ő